

GELENEKSEL EL SANATLARINA BİR ÖRNEK: SÜRMENE BIÇAĞI ÜRETİMİ

An example of Traditional Handicraft: Production of Sürmene Knife

Prof. Dr. Hayati DOĞANAY*

Arş. Gör. Ahmet ÇAVUŞ**

Özet

Türkiye’de, bugün de sürdürülmekte olan el sanatları üretiminden birisi de bıçak imalatıdır. Bu alanda, eskiden beri Sürmene bıçakları kalitesiyle ünlenmiştir. İlçede ev tipi üretim geleneksel olarak uzun yıllardan beri devam etmektedir.

Sürmene’de 15 küçük işletmede el emeğine bağlı olarak bıçak türleri, bunların sapları ve kınları, aynı usta tarafından ve aynı işyerinde imal edilmektedir. Ayrıca, burada iki büyük işletmede, fabrikasyon üretim yapılmaktadır. Yıllık bıçak üretim kapasitesi, 500 bini bulmakta ve yaklaşık 100 aile, geçimini bu üretimden sağlamaktadır.

Sürmene bıçakları şehrin tanıtımına da katkı yapmaktadır. Üretim, hem geleneksel yöntemlerle ve hem de fabrikasyon olarak sürdürülmesi tipik bir özellik olarak dikkati çekmektedir. Araştırmada, Sürmene’de söz konusu bu el sanatı etkinliğinin gelişimi, çevre ekonomisine katkıları ve üretimle ilgili sorunları saptanmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Sürmene, Sürmene bıçağı, el sanatı, fabrikasyon üretim

* Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, hdoganay@atauni.edu.tr

** Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, ahmetcavus@atauni.edu.tr, acavus61@hotmail.com

Abstract

One of the handicrafts that are actively made today in Turkey is the making of knife. Since old times, Sürmene knives have been famous for their quality. House type production has been continuing for long years as a tradition.

In 15 small scale enterprise in Sürmene, different types of knives based on manual labor, their hafts and cases are produced by the same craftsman in the same workplace. On the other hand, fabrication production is made in two big establishments in Sürmene. Yearly production capacity reaches 500.000 and almost 100 families live off through this production.

Sürmene knives also contribute to the promotion of the city. Continuing both traditional and fabrication production is a typical feature. In the research, the goal is to determine the development of the activity of handicraft, its contribution to the economy of neighborhood and problems in its production.

Key words: *Sürmene, Sürmene knife, handicraft, fabrication production.*

Giriş

El sanatı ürünleri; kendine özgü yapım şekli olan; üretimde yoğun makina kullanımı olmayan ve basit el araçları kullanılarak imal edilen ürünler olarak tanımlanabilir. Bu üretim, el becerisine, geleneksel bilgi ve görgüye dayanmakta ve çoğu zaman geleneğe dayalı olarak öğrenilmektedir.¹

Ülkemizin çeşitli yörelerinde, daha çok usta-çırak ilişkisi ve eğitim yoluyla geçmişten günümüze ulaşan, el sanatlarımız bulunmaktadır.² Halı-kilim dokumacılığı, çinicilik, bakır işlemeciliği, sepet örücülüğü, mermer işlemeciliği bunlardan sadece bir kaçıdır.

Trabzon ili de, geleneksel el sanatları bakımından oldukça zengindir. Trabzon'un tarihsel geçmişinde karşımıza çıkan demircilik, kuyumculuk, çeyiz sandıkçılığı, bakırcılık, ipekli dokumacılık, keşan-peştamal üretimi, süpürgecilik, ağaç oymacılığı ve tekne yapımı, tahta kaşık imalatı ve bıçakçılık başlıca el sanatları arasında yer alır. Ancak, sanayi devrimiyle birlikte fabrikasyon üretime geçilmesi, geleneksel el sanatlarımızın büyük ölçüde unutulmasına neden olmuştur.³ Bununla birlikte, bazı el sanatları önemini korumaktadır. Bunlardan biri de Türkiye'de *Sürmene bıçakları* diye tanınmakta olan el sanatıdır.

Bu çalışmada, Sürmene'de nitelikli işgücü ve bilgi birikimine bağlı olarak daha çok babadan oğula devam eden; hem geleneksel, hem de modern yöntemlerle üretilen *Sürmene bıçağı*, tarihi gelişimi, bugünkü durumu, çevre ekonomisine, istihdamına ve tanıtımına katkıları, üretimdeki sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Geleneksel üretim ve modern üretim ayrı ayrı ele alınarak, bunların dağılımları, özellikleri, hammadde sağlama kaynakları, pazarlama alanları incelenmiştir.

Araştırma, genellikle yerinde yapılan gözlemler, ustalar ve işletme yöneticileriyle yapılan mülakat, konuyla ilgili kuruluşlardan derlenen doküman ve daha önceki yayınlardan yararlanılarak eldeki durumuna getirilmiştir.

Konum Özellikleri

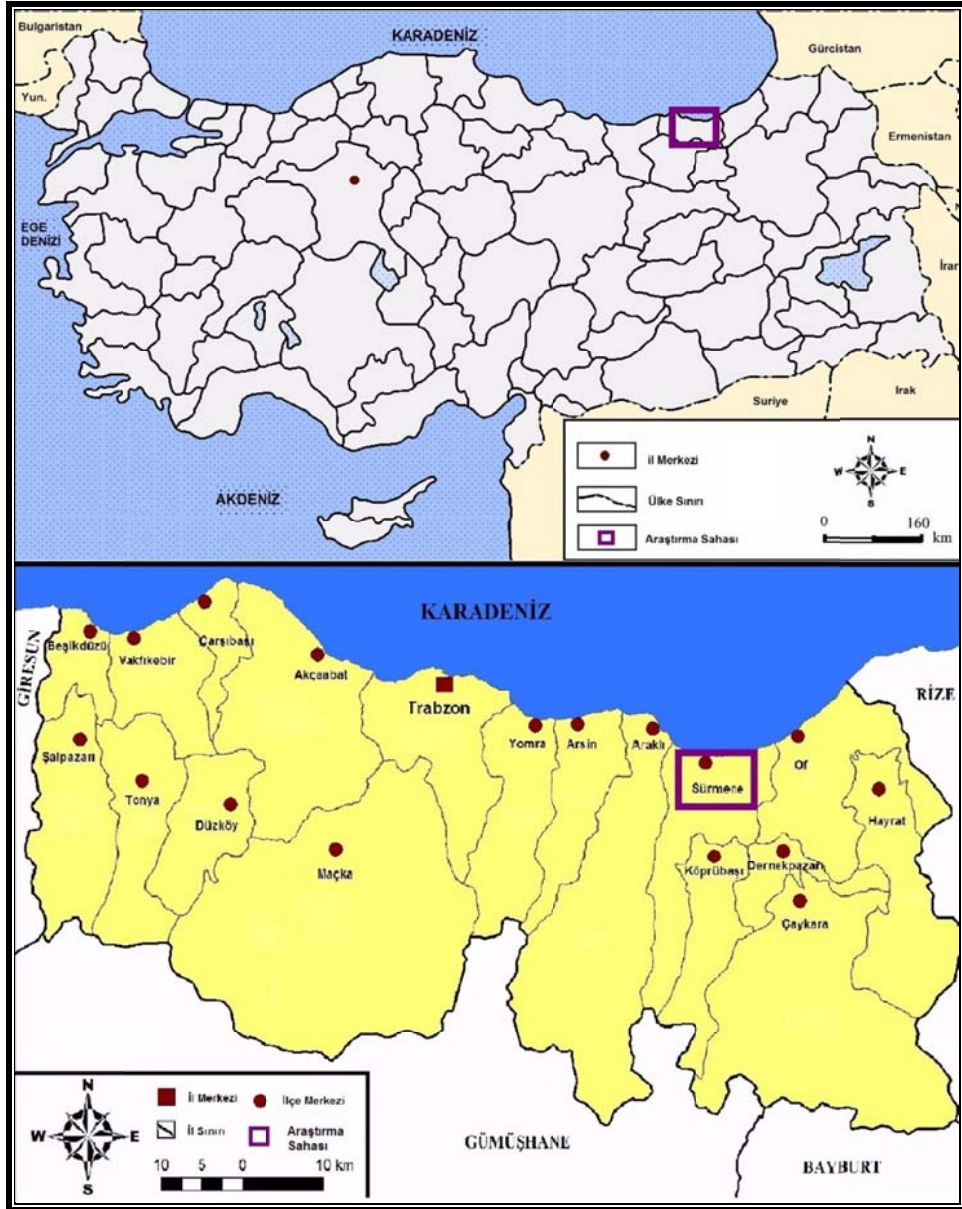
Bilindiği üzere Sürmene, Trabzon'un doğusunda yer alan ilçelerinden biridir (Harita 1). Trabzon'a 36 km uzaklıkta yer alan ilçenin toplam nüfusu 2011 verilerine göre 27.520 olup, bunun 15.177'si (%55,1'i) şehir nüfusu; 12.343'ü (44,9'u) kırsal nüfustan oluşmaktadır (Tablo 1). Sürmene kentinde erkek nüfus (%50,6), kırsalda kadın nüfus (%51,5), ilçe toplamında da kadın nüfus (%50,3) fazladır. Kentte erkek nüfusun fazla olması, göç aldığına işaret eder. Kırsal nüfusta kadın nüfusun fazla oluşu ise bu alanda göç verildiğini göstermektedir.

¹ http://www.istanbulkulturenvanteri.gov.tr/halk-kulturu/detay/envanter_id/209

² http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_08/03050604_gelenekselelsanatlari.pdf s. 6

³ Doğanay, S., 2004, Yeniay ve Çamburnu'nda Geleneksel Tekne İmalatı. Doğu Coğrafya Dergisi Sayı: 12, s.104-105

Geleneksel El Sanatlarına Bir Örnek: Sürmene Bıçağı Üretimi

Harita 1. Araştırma sahasının lokasyonu

Tablo 1. Sürmene’de şehir, kırsal nüfusları, nüfusun cins oranı ve yüzdelik dağılımı

	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
Şehir nüfusu	7.676	50,6	7.501	49,4	15.177	55,1
Kırsal nüfus	5.990	48,5	6.353	51,5	12.343	44,9
Toplam nüfus	13.666	49,7	13.854	50,3	27.520	100

Kaynak: TÜİK, ADNKS’den yararlanılarak (2011)

Sürmene’de başlıca ekonomik faaliyetler; çay ve fındık yetiştiriciliği, çay sanayi, Çamburnu’nda bulunan tekne ve gemi inşa sanayi ile bıçak üretimidir.

Bıçak İmalatının Başlıca Özellikleri

Sürmene’de bıçakçılığın tarihi gelişimi eski olup, yaklaşık 150 yıldan beri bu üretim sürdürülmektedir. 1872 Trabzon Vilayeti Salnamesinde demirciliğin ve silah üretiminin önemli olduğu, burada imal edilen tüfek ve tabancaların İstanbul’a, Anadolu’ya ve Rumeli’ye gönderildiği ifade edilmektedir.⁴ Yine 1904 Trabzon Vilayeti Salnamesinde de Sürmene’de silah üretimi ve demircilikle ilgili bilgiler ve açıklamalar yer almaktadır.⁵ Bıçak imalatının nasıl başladığı tam olarak bilinmemektedir, fakat silahla birlikte bir aksesuar olarak yapıldığı düşünülmektedir. Sürmene’de, 1952’ye kadar bıçak üretimi çok önemliken; aynı yıl Sürmene bıçağının ateşli silahlar sınıfına dahil edilerek yasaklanmasıyla, üretim faaliyeti zayıflamış ve durma noktasına gelmiştir.⁶ Öyle ki, 1952 öncesinde yaklaşık 50 ev tipi atölyede bıçak üretimi yapılırken, yasak nedeniyle bu faaliyetle uğraşan ustaların çoğu İstanbul, Bursa, Kocaeli gibi şehirlere göç etmek zorunda kalmıştır. Gerçekten de örneğin 1990’da bu üretimi sürdüren usta sayısı 10’un altına inmiştir. Fakat son 5-6 yılda halk eğitim merkezlerinin düzenlediği kurslarla sayı biraz artmıştır. Sürmene’de bu araştırmanın yapıldığı 2011’de en genci 27, en yaşlısı 80 yaşında 15 bıçak ustasının bulunduğu tespit edilmiştir.

Yerinde yapılan mülakat sonuçlarına göre geleneksel yöntemlerle imalat yapan 15 küçük işletme ve modern üretim yapan iki büyük işletme bulunmaktadır.

Geleneksel Üretim: Usta işgücüne bağlı olarak yapılan üretim faaliyeti olup, evlerin eklentilerinde ya da yakınında bulunan imalathanelerde sürdürülmektedir (Fotoğraf 1.). *Soğuksu Mahallesi* üretiminin merkezi durumundadır. *Kayalı ve Orta Mahalle* diğer üretim yapılan yerlerdir. Babadan oğula öğrenilen bu sanat eski dönemlerde aile bireyleriyle birlikte yapılırken, sonradan sadece tek kişinin sürdürdüğü bir uğraş haline gelmiştir. Bu üretimin özelliği, bıçak imalatının bütün aşamalarının elle, usta işçiliği bağlı olarak yapılmasıdır.

⁴ Trabzon Vilayeti Salnamesi 1872. Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Şafak Matbaacılık, çeviri: EMİROĞLU, K., 1994, Ankara, s.245

⁵ Trabzon Vilayeti Salnamesi 1904. Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, KMS Matbaacılık, çeviri: EMİROĞLU, K., 2009, Ankara, s.437

⁶ Bilgin, M., Yıldırım, Ö., 1990, Sürmene, Sürmene Belediyesi Kültür Yayınları, Damla Ofset, İstanbul.

Fotoğraf 1. Meskene bitişik, geleneksel Sürmene bıçağı imalatı yapılan bir atölye

Bıçak eskiden ray demirlerinden ve hurda demirden yapılırken, bugün şerit çelikten yapılmaktadır. Şerit çelik yurtdışından Almanya, Fransa, İsviçre gibi ülkelerden, ithalatçılar tarafından İstanbul'a getirilmekte; buradan da Sürmene'deki imalatçılara satılmaktadır. Diğer hammadde kaynaklarından odun kömürü yakın çevreden temin edilmektedir. Bıçak sapı yapımında; hayvan boynuzu, hayvan kemiği, (ayak kemiği), plastik sap ve ahşap kullanılmaktadır (Fotoğraf 2.). Bunların önemli bir kısmı bölgeden sağlanmaktadır. Bıçak türüne göre şerit çelik kesilmekte; odun kömüründe, elle çalışan körükle ısıtılmakta, çekiçlerle dövülerek sertleştirilmektedir (Fotoğraf 3.). Çeliğe balık yağıyla su verme işlemi yapılmakta bu şekilde bıçak kuvvetlendirilmektedir. Balık yağıyla su verme işlemi Sürmene'de bıçak imaline özgü bir uygulamadır. Sonrasında bıçağa sap yapma işlemine başlanmaktadır. Bıçak sapı yapımında kullanılan ahşap fırınlanarak ham halde gelir. Usta bu kaba haldeki parçayı elle şekillendirir ve modiflendirerek bıçağa takar. Bıçak sapı yapmak, bıçak kadar zaman alan bir iştir. Kını da kızılbaşçıdan içi oyularak dışı keçi derisinden işlenerek yapılmaktadır. Sonrasında, ham halde yapılan ve sapı takılan bıçak taşlanma işlemine tabi tutulmakta, bu işlemden sonra parlatma ve bilemeyle bıçak imalatı sona ermektedir. Bu üretimin %80'i elle yapılırken taşlama işleminde makine kullanılmaktadır.

An example of Traditional Handicraft: Production of Sürmene Knife

Fotoğraf 2. Bıçak sapı olarak hayvan kemiği ve boynuzları da kullanılmaktadır.

Küçük işletmelerde bir usta günde 4-5 bıçak ancak yapabilmektedir. Bunun sebebi bıçak, sapı, kını her türlü aksamının elle yapılmasındandır. Ustaların her biri bir bıçak türünü yapmada uzmanlaşmış olmasına rağmen siparişe göre farklı türdeki bıçakları da imal edebilmektedirler.

Küçük işletmelerde; ekmek bıçağı, meyve bıçağı, kasap bıçağı, gibi farklı boy ve ebatlarda bıçak türleri üretilmektedir (Fotoğraf 4.). Genellikle sipariş üzerine yapılan bıçaklar, Türkiye'nin farklı noktalarına gönderilmektedir. Bununla birlikte Sürmene'de bıçak pazarlaması yapan işyerlerinde ve çevre ilçelerdeki pazarlarda bıçaklar satılmaktadır.

Ayrıca, ilçenin adıyla ünlü olan Sürmene çiftli kamasıdır (Fotoğraf 5.). Bu kama eskiden silah ve aksesuar olarak belde taşınan bir bıçak olup, sivri ve özel bir imalattır. Yapılması diğer bıçaklara göre zor ve ustalık gerektiren Sürmene çiftli kaması, ustaların en fazla özen gösterdiği ve becerilerini sergilediği bıçak çeşididir.⁷

⁷ Bıçakların özelliklerinden biri de yapan ustanın adını ya da mahlasını bıçağın üzerine kazınmasıdır.

Geleneksel El Sanatlarına Bir Örnek: Sürmene Bıçağı Üretimi

Fotoğraf 3. Geleneksel bıçak imalatında kullanılan çeliğin; a) odun kömürü içinde ısıtılması, b)kor haline getirilmesi, c)örs üzerinde çekiçle dövülerek sertleştirilmesi, d)bıçağın ham hali

Modern Üretim: Sürmene’de geleneksel olarak bıçak imalatı yapan işyerleriyle birlikte modern tarzda üretim yapan büyük işletmelerde bulunmaktadır. Bunlardan Sürmene Bıçakçılık ve Tıbbi Aletler Sanayi (**Sürbısa**) 1996’da; Sürmene Dövme Bıçak Sanayi (**Sürdövbısa**) ise 2001’de kurulmuştur. Sürbısa Gürçay Deresi Vadisinde ilçenin 1,5 km kadar güneyinde, Sürmene-Köprübaşı yolu kenarında yaklaşık 1.000m² açık ve 1.500 m² kapalı alanda kurulmuştur (Fotoğraf 6.). Sürdövbısa ise, Sürmene küçük sanayi sitesi içinde 4 dükkânın birleştirilmesiyle oluşturulan alanda kurulmuştur. İşletmelerin kurulduğu ilk yıllarda daha çok el emeğine bağlı olarak imalat gerçekleştirilirken, zamanla sermaye birikiminin artması, işletmelerden birinin Avrupa Birliği hibe fonlarından yararlanmasıyla teknolojik donanım geliştirilmiş ve modern tarzda üretim yapılmaya başlanmıştır.

An example of Traditional Handicraft: Production of Sürmene Knife

Fotoğraf 4. El yapımı bazı Sürmene bıçağı türleri

Geleneksel El Sanatlarına Bir Örnek: Sürmene Bıçağı Üretimi

Fotoğraf 5. Sürmene çiftli kaması ve kını: Ustanın becerisini sergilediği özel bir imalattır.

Fotoğraf 6. Sürmene bıçaklarını modern yöntemlerle üreten Sürbisa tesisinden bir görünüş

Bu sanayi kuruluşlarından (2011 itibarıyla) Sürbisa 45, Sürdövbisa 18 işgücü çalıştırmaktadır. Bıçağın hammaddesi olan çelik, şerit halinde daha çok Fransa'dan getirilmektedir. Bıçak sapı olarak kullanılan ahşap malzemenin hammaddesi Trabzon ve çevre illerden, plastik hammaddesi ise İstanbul'dan sağlanmaktadır. Burada hem bıçak hem de bıçak sapları yapılmaktadır. Yıllık yaklaşık 50 ton çelik kullanılan iki işletmede 500 bin bıçak üretim kapasitesi (2011) bulunmaktadır. Ekmek, meyve, kasap, döner bıçağı gibi çeşitler hem ahşap hem de plastik saplı olarak farklı modellerde üretilmektedir (Fotoğraf 7.). Üretimi yapılan bıçaklar ulusal pazara bayiler ve internet aracılığıyla pazarlanmaktadır. Bu iki işletme kurdukları internet siteleri üzerinden elektronik satış da yapmaktadır. Uluslararası pazarda Polonya, Cezayir, Belçika gibi ülkelere satış yapılmakla birlikte, bu ülkeler henüz önemli bir pazar durumuna gelmemiştir. Ayrıca Sürmene'de Sahil Caddesi üzerinde iki işletmenin satış yeri bulunmakta olup, yurt içinden daha çok turlarla gelen yerli ziyaretçilere hem kendi imalatları olan bıçaklar, hem de el yapımı bıçaklar pazarlanmaktadır. Sürmene'de el yapımı bıçakların bu işletmelerin dükkânlarında satılması; bu iki üretim türünün birbirini rakip olarak görmediklerini, modern üretimle, geleneksel üretimin birbirini bütünlediğini ve bu sayede geleneksel imalatın devam ettiğini göstermektedir.

Fotoğraf 7. El yapımı ve fabrikasyon olarak imal edilen bazı *Sürmene bıçakları* ve *Sürmene çiftli kamasi*

Sonuç:

Sanayi devrimiyle fabrikasyon üretiminin ön plana çıkması, geleneksel el sanatlarını olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle çoğu el sanatı gerilemiş, bazıları yok olmuştur. Ancak, kimi bölgelerde fabrikasyon üretim ve geleneksel üretim etkinlikleri birbirini tamamlar biçimde sürdürülmektedir.

Sürmene’de usta işgücü ve kaliteli işçiliğe bağlı olarak başlayan, babadan oğula geleneksel olarak devam eden bıçak üretimi, bugün hem geleneksel şekilde, hem de fabrikasyon olarak devam etmektedir. Burada yaklaşık 100 ailenin geçimini sağladığı Sürmene bıçağı üretimi, ilçenin tanıtımına ve ekonomisine katkı yapmaktadır. Alınacak bazı önlemlerle bu sanat ve yapılan üretim daha önemli hale getirilebilir. Alınması gereken önlemleri kısaca şöyle sıralayabiliriz:

- Sürmene’de söz konusu üretim alanında bıçak çeşitleri, hem el işçiliğiyle hem de fabrikasyon olarak yapılmaktadır. Uzun yıllardan beri devam eden bu faaliyet sayesinde Sürmene ülkemizde bıçak üretimi açısından haklı bir üne sahip olmuştur. Ancak, günümüzde bu sanata ilgi istenilen düzeyde değildir. Bu ilginin geliştirilmesi için, ilçede ki Endüstri Meslek Lisesinin metal teknolojisi bölümünde Sürmene bıçakları yapımı becerisi öğretilmelidir.
- Fabrikasyon olarak üretilen bıçak çeşitleri 2011’de 10-100 TL arasında satılıyor, el yapımı bıçaklar ise 60-400 TL arasında kullanılan malzemeye ve işçiliğe göre alıcı buluyordu. Ancak, diğer pek çok üretim dalında olduğu gibi bıçak üretiminin en büyük sorunlarından biri Çin’de fason üretimin yapılıp, yarı hatta üçte biri fiyatına piyasaya sürülmesi ve Türkiye pazarını etkilemesidir. Tüketici Sürmene bıçağını aldığı zannederken aslında yanıltılmaktadır. Bunun önüne geçilmesi için denetimlerin sıklaştırılması ve tüketicinin bu hususta bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır.

- Sürmene bıçakları Türkiye çapında tanınmasına rağmen bu tanıtım uluslararası alanda yeterli değildir. Tanıtım yapılabilmesi için Uluslararası Fuarlara katılımın sağlanması gerekir. Ayrıca, bu üretim faaliyetinin geleneksel el sanatı olması dolayısıyla turistler ilgi göstermektedir. Bu nedenle, Karadeniz Bölgesinin tanıtım broşürlerine, el yapımı *Sürmene bıçak* türlerinin konulması düşünülebilir.
- Kentte, 15 küçük işletme ve iki büyük işletme bulunmakla birlikte, bunların bir araya gelip haklarını savunabilecek dernek, ya da kooperatif gibi bir organizasyon bulunmamaktadır. Bunun oluşturulması hem bazı sorunların çözümünü kolaylaştırabilir, hem de üretim faaliyetini teşvik edebilir.
- Türkiye’de Sürmene’yle birlikte bıçak üretiminde önemli olan diğer merkezlerde bıçağın hammaddesi olan şerit çelik daha çok yurtdışından ithal edilmektedir.⁸ Bu şekilde önemli bir kaynak yurtdışına gitmektedir. Ülkemizde demir çelik fabrikalarında bıçak üretimine uygun, kaliteli şerit çelik imal edilmesiyle bu kaynak ülkemiz içinde kalabilir.

KAYNAKÇA

- BELLİ, O., KAYAOĞLU, G., 2002,** Trabzon’da Türk Bakırcılık Sanatının Tarihsel Gelişimi. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Altan Matbaası, İstanbul
- BİLGİN, M., YILDIRIM, Ö., 1990,** Sürmene. Sürmene Belediyesi Kültür Yayınları, Damla Ofset, İstanbul.
- DOĞANAY, H., 1997,** *Fitolojik Kökenli Bir Fosil: Oltu Taşı*. Doğu Coğrafya Dergisi Sayı 2, Erzurum.
- DOĞANAY, H., 2011,** Türkiye Ekonomik Coğrafyası. Pegem Akademi Yayınevi, Ankara.
- DOĞANAY, S., 2004,** *Yeniay ve Çamburnu’nda Geleneksel Tekne İmalatı*. Doğu Coğrafya Dergisi Sayı 12, Çizgi Kitapevi, Konya.
http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_08/03050604_gelenekselelsanatları.pdf
http://www.istanbulkulturenvanteri.gov.tr/halk-kulturu/detay/envanter_id/209
http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanları.do?vt_id=28&ust_id=11
- KOCA, H., ÇETİN, B., 2005,** *Yatağan Kasabasında Ev tipi imalat Sanayinin Coğrafi Esasları*. Doğu Coğrafya Dergisi, sayı: 14, Çizgi Kitapevi Konya.
- ÖZDEMİR, Ü., 2006,** *Kurucaşile İlçesinde Geleneksel Ahşap Tekne Yapımı*. Doğu Coğrafya Dergisi Sayı 16, Çizgi Kitapevi, Konya.
- Trabzon Vilayeti Salnamesi 1872. Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Şafak Matbaacılık, çeviri: EMİROĞLU, K., 1994, Ankara.
- Trabzon Vilayeti Salnamesi 1904. Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, KMS Matbaacılık, çeviri: EMİROĞLU, K., 2009, Ankara.

⁸ Koca, H., Çetin, H., 2005, Yatağan Kasabasında Ev tipi imalat Sanayinin Coğrafi Esasları. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 14, Çizgi Kitapevi Konya, s. 193,

Geleneksel El Sanatlarına Bir Örnek: Sürmene Bıçağı Üretimi

TÜMERTEKİN, E., 1969, Sanayi Coğrafyası. İstanbul Üniversitesi Yayın No: 751, Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 22, Taş Matbaası, İstanbul.

TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N., 2007, Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma. Çantay Kitapevi, İstanbul.

ZAMAN, S., CERRAH, M., 2011, *Doğal ve Kültürel Ortamla Etkileşimi Yönüyle Sürmene'de Çay, Fındık ve Mısır Tarımı*. Doğu Coğrafya Dergisi Sayı: 26, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum.